

8. <https://uza.uz/uz>

QASHQADARYO VILOYATIDA MADANIY MEROS OBYEKTLARINI ASRASH VA ULARDA TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI

Allayev Murod

Ichki ishlar vazirligi Qashqadaryo akademik litseyi

“Huquqiy va ijtimoiy-gumanitar

fanlar” kafedrasi mudiri, dotsent v.b.

allayevmurod093@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0004-1983-2025>

UDK: 94(575.1)

Annotatsiya. Ushbu maqolada mamlakatimizning madaniy meros obyektlarini asrash va ularda turizm sohasini rivojlantirish imkoniyatlari tarixiy manbalar asosida bayon etilgan.

Kalit soʻzlar: Madaniy meros obyektlari, yodgorlik, arxitektura va shaharsozlik, tarixiy obidalar, maʼnaviy meros, restavratsiya, meʼmorchilikka oid ashyolar, muzey-qoʻriqxonalar, Ichan qalʼa, sayyohlik tashkiloti, ziyorat turizmi, turizm salohiyati, Isoq Ota majmuasi, Musofir Ota ziyoratgohi, Xoʻja Imkonagi ziyoratgohi, replikatsiya.

Аннотация. В данной статье на основе исторических источников изложены возможности сохранения объектов культурного наследия страны и развития сферы туризма в них.

Ключевые слова: Объекты культурного наследия, памятник, архитектура и градостроительство, исторические памятники, духовное наследие, реставрация, архитектурные объекты, музей-заповедник, Ичан-Кала, туристическая организация, паломнический туризм, туристический потенциал, комплекс Исаак Ота, место паломничества Мусофир Ота, место паломничества Ходжа Имконагий, репликация.

Abstract. This article, based on historical sources, outlines the opportunities for preserving cultural heritage sites in our country and developing the tourism sector within them.

Keywords: Cultural heritage sites, monument, architecture and urban planning, historical monuments, intangible heritage,

restoration, architectural artifacts, museum-reserve, Ichan-Kala, tourism organization, pilgrimage tourism, tourism potential, Isoq Ota complex, Musofir Ota pilgrimage site, Khoja Imkonagi pilgrimage site, replication.

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION).

Mustaqillikning dastlabki yillarida Oʻzbekistonning tarixiy shaharlarida buyuk davlat va jamoat arboblari, ulugʻ allomalar, qadimiy shaharlar yubileyi bilan hamohang ravishda tarixiy-meʼmoriy obidalarni taʼmirlash, qayta tiklash sohasida ham ulkan ishlar amalga oshirildi.

Oʻtgan asrning oʻrtalariga kelib, jahon jamoatchiligi nodir va betakror yodgorliklarni asrab-avaylash, ularni umumbashariyat mulki sifatida kelajak avlodga yetkazish masalasiga eʼtibor qarata boshladi. YUNESKO tashkiloti 1972-yili Parijda boʻlib oʻtgan simpoziumda madaniy va tabiiy meros yodgorliklarini muhofazaga olish haqida rezolyutsiya qabul qildi. 1983-yilda BMT tomonidan 18-aprel – Yodgorliklarni va tarixiy joylarni asrash xalqaro kuni, deb belgilandi[5].

1992-yil 27-iyulda Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti “Oʻzbekturizm” milliy kompaniyasini tashkil qilish toʻgʻrisida”gi farmonga imzo chekdi va aynan shu yilning 20-oktyabrida Vazirlar Mahkamasining 424-sonli qarori asosida Dastur qabul qilindi. Bu milliy turizmni tashkil qilish uchun asos boʻldi[24]. 1993-yil Oʻzbekiston 120 dan ortiq davlatni birlashtirgan Jahon turistik tashkiloti (VTO)ga aʼzo boʻldi[4:19-21].

Madaniyat ishlari vazirligi qoshidagi

Yodgorliklarni saqlash bosh boshqarmasi tomonidan 1992-yilda Madaniy merosni asrash to'g'ridagi qonun ishlab chiqildi[22] va O'zNIPI instituti va "Me'mor" ta'mirlash uyushmasiga ta'mirlash va tiklash ishlari yuklatildi[21].

Tarixiy va madaniy yodgorliklar O'zbekiston Respublikasining "Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to'g'risida"gi qonuni bilan huquqiy muhofazaga olingan. Qolaversa, bir qator huquqiy hujjatlar ham qabul qilinmoqdaki, ular obidalarining tiklanishiga, qayta chiroy ochishiga sabab bo'ldi[7].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLARI (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОДОЛОГИЯ / METHODS).

O'zbekiston tarixiy-madaniy meros bo'yicha xalqaro qonunlar, konvensiyalarni o'rganish va qabul qilishga alohida e'tibor qaratdi. Hozirgi kunda O'zbekiston bo'yicha to'rtta madaniy-tarixiy obyekt – Xiva shahridagi Ichan qal'a 1991-yilda, Buxoro shahrining tarixiy markazi 1993-yilda, Shahrisabz shahridagi Amir Temur va temuriylar davri me'moriy yodgorliklari 2000-yilda, Samarqand shahrining tarixiy yodgorliklari 2001-yilda YUNESKOning "Butunjahon tarixiy-madaniy merosi" ro'yxatiga kiritildi[36:21-22]. Samarqand shahri "The Huffigon Post" internet nashri tomonidan inson o'z umri davomida hech bo'lmasa bir marta borib ko'rishi shart bo'lgan dunyodagi 50 shahardan biri sifatida e'tirof etilgan[19].

1992-yili O'zbekiston va Turkiya davlatlari hukumatlari tuzgan o'zaro shartnomaga muvofiq madaniy aloqalarni yanada kuchaytirish maqsadida Turkiyadan bir guruh kishilar respublikamizga tashrif buyurishdi. Ulardan Turkiya Respublikasi Madaniyat vazirining o'rinbosari Yahyo Oqsuybey, vazirlik bosh boshqarmasi boshlig'i Ilxon Shamshekbey, vazirlikning mas'ul xodimlari Dug'on Chevekbey, Murdjella Kaxverknlar Qashqadaryo viloyatida ham mehmon bo'lishdi. Ular viloyat madaniyat boshqarmasi boshlig'i Mamatqul Rajabov hamrohligida viloyat musiqali drama teatriga tashrif buyurishdi, xalq og'zaki ijodining ravnaq topishiga munosib hissa qo'shib kelayotgan

ayrim baxshilarning chiqishlarini tingladi, amaliy san'atimiz namunalari, tarixiy va madaniy yodgorliklarimiz bilan yaqindan tanishdilar. Shuningdek, ikki mamlakat vakillari o'rtasida tarixiy yodgorliklarni ta'mirlash sohasida hamkorlik aloqalarini o'rnatishga kelishib olindi[17].

O'zbekistonda sohani rivojlantirishning huquqiy asoslari ishlab chiqilib, amaliyotga tatbiq etib borildi. 1995-yili "Arxitektura va shaharsozlik" bo'yicha qonun qabul qilindi. Ushbu yangi qonunga muvofiq tarixni, madaniy boyliklarni, iqlimni, hududimizga xos bo'lgan holatlarni e'tiborga olgan holda 148 ta milliy-davlat "Qurilish me'yorlari va qoidalari" ishlab chiqildi va hayotga tatbiq etib borildi. Tarixiy va madaniy yodgorliklar O'zbekiston Respublikasining "Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to'g'risida"gi hamda "Arxeologiya merosi obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to'g'risida"gi qonunlari bilan huquqiy muhofazaga olingan[27].

1996-yil 14-martda Vazirlar Mahkamasining "Toshkentda O'zbekiston Fanlar akademiyasi huzurida Temuriylar tarixi davlat muzeyini tashkil qilish bo'yicha tadbirlarni amalga oshirish to'g'risida"gi hamda "Xalqaro Amir Temur jamg'armasini qo'llab-quvvatlash to'g'risida"gi qarori qabul qilindi. 1996-yilning aprel oyida Parijda, YUNESKO qarorgohida Amir Temur tavalludining 660 yilligi keng nishonlandi. Eng quvonarlisi shundaki, 1996-yilning 26-aprelida "Amir Temur" ordenini ta'sis etish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni qabul qilindi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1996-yilning 28-avgustidagi farmoniga asosan Samarqand va Shahrisabz shaharlari Amir Temur ordeni bilan mukofotlandi. 1996-yilning 18-oktyabrida Toshkent shahrida Temuriylar tarixi davlat muzeyi ochildi. Shu kuni Samarqand va Shahrisabzda ham Amir Temur haykallarining tantanali ochilish marosimi xalqaro miqyosda keng jamoatchilik o'rtasida tashkil etildi[31].

MUHOKAMA (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION). Mustaqillik yillarida Qarshi shahrining yoshini aniqlash maqsadida qator sa'y-harakatlar olib borildi. 1999-yil aprel

oyida “Qadimiy Qarshi, O‘rta Osiyo shaharsozligi va madaniyati tarixi” mavzusida ilmiy anjuman bo‘lib, unda Qarshi shahrining yoshini aniqlash yuzasidan ko‘plab munozarali bahslar bo‘lib o‘tdi[12]. Shahar yoshini aniqlash bo‘yicha Yerqo‘rg‘on shahar xarobasida taniqli olim Rustam Sulaymonov rahbarligida arxeologik ekspeditsiya ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borilib, “Qarshi-Navqat” jamg‘armasi tuzildi[12].

2001-yil 30-avgustda “Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to‘g‘risida”gi yangi qonun qabul qilindi. Milliy qonunchilik tizimidagi ushbu ijobiy o‘zgarish sohada jadal sur‘atlar bilan ish yuritish va respublikada mavjud madaniy meros obyektlarini hisobga olish, ularning texnik holatidan kelib chiqqan holda barcha imkoniyatlarni ishga solib, qurilish-ta‘mirlash va bunyodkorlik ishlarini amalga oshirish uchun keng imkoniyatlar yaratdi[1:16].

2002-yil 29-iyul kuni O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 269-sonli qarori qabul qilindi[25].

Respublikada yetti mingdan ortiq yodgorliklar bo‘lib, ularning 2500 tasini arxitektura yodgorliklari tashkil etadi, 2700 dan ziyodi arxeologiya va 1000 dan ortiq mahobatli san‘at yodgorliklari davlat himoyasiga olingan.

1991–2009-yillar mobaynida turli mavzularda xalqaro miqyosda 25 ta tadbir o‘tkazildi. Bu tadbirlar respublikadagi shaharlar, tarixiy shaxslar hamda bevosita yoki bilvosita tarixiy-madaniy yodgorliklar bilan bog‘liq[8:89-90].

O‘zbekistonning har bir hududi tarixiy jarayonlarda ishtirok etgan bo‘lsa ham, bugungi kunda Qashqadaryo viloyatida jami 1321 ta moddiy-madaniy meros obyektlari mavjud bo‘lib, shundan 1043 ta arxeologiya, 210 ta arxitektura, 43 ta monumental, 35 ta diqqatga sazovor joylar mavjud[23].

Ma‘lumki, O‘zbekistonda mavjud tarixiy obidalarining 411 tasi YUNESKO ro‘yxatiga

kiritilgan. Islom madaniyati obidalarini asrab-avaylash va tarixiy obidalariga boy davlat sifatida O‘zbekiston 9-o‘rinni egallab turibdi[35:99-102]. Madaniy tarixiy ahamiyatga ega bo‘lgan obyektlardan 545 tasi arxitektura, 575 tasi tarixiy, 1457 tasi san‘at va 5500 dan ortig‘ini arxeologik obyektlar tashkil etadi[3:4].

Jahon sayyohlik tashkiloti (YUNVTO)ning 2011-yil oktyabr oyida Janubiy Koreyada o‘tgan Bosh assambleyasida O‘zbekiston Respublikasi ikkinchi marta BMT Jahon sayyohlik tashkiloti Ijroiya kengashi a‘zosi etib saylandi. Bu maqomga dunyoning kam sonli davlatlari sazovor bo‘lgan. Mamlakatimizning ushbu tashkilotga a‘zoligi doirasida va xalqaro maydonda tarixiy-madaniy merosimizni ommalashtirish, shuningdek, turizm industriasini rivojlantirish maqsadida 2014-yilning iyun oyida Ispaniyaning Santyago-de-Kompostela shahrida bo‘lib o‘tgan BMT Jahon sayyohlik tashkiloti Ijroiya kengashining 98-sessiyasida Ijroiya kengashning navbatdagi 99-sessiyasini Samarqandda o‘tkazish to‘g‘risidagi qaror qabul qilindi[28]. Bu xalqaro maydonda O‘zbekiston obro‘sining tobora oshib borayotganidan va mamlakatimizning ulkan sayyohlik salohiyati jahon hamjamiyati tomonidan yuksak e‘tirof etilayotganidan yorqin dalolatdir[40].

2011–2013-yillarda mamlakatimizga kelgan xorijlik sayyohlar soni 129,5 foizga oshdi. Sayyohlik xizmatlari hajmi 175,8 foiz, shunday xizmatlar eksporti 180,2 foiz o‘sd. Mingdan ortiq sayyohlik tashkiloti, jumladan, 550 turoperator va agentlik, 500 dan ziyod mehmonxona ularga jahon andozalari darajasida xizmat ko‘rsatdi[28].

Istiqlol yillarida sayyohlik sohasini rivojlantirish, yurtimizga kelayotgan xorijlik sayyohlar oqimini yanada ko‘paytirish yuzasidan ulkan ishlar amalga oshirildi. Uning infratuzilmasini rivojlantirish, xizmat ko‘rsatish sifatini yanada yuksaltirish, malakali kadrlar tayyorlashga alohida e‘tibor qaratildi. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan 2013-yil 1-noyabrda tasdiqlangan 2013–2015-yillar davrida Qashqadaryo viloyatida turizm sohasini rivojlantirish dasturi bu ishlarining uzviyligini

ta'minlaydi[6].

Mazkur dasturga kiritilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish asosida viloyatning 43 ta tarixiy-madaniy obyektlari qayta tiklandi va holati yaxshilandi. 24 ta yangi mehmonxona qurish va 5 ta mavjudlarini qayta ta'mirlash orqali mehmonxona xizmatlari ko'rsatish hajmi keskin ortdi. Turistik xizmatlar hajmi 1,5 barobarga oshdi va 2015-yilga borib bu 4,5 milliard so'mni tashkil etdi. Viloyatning eksport hajmi 2012-yilning ko'rsatkichiga nisbatan 1,4 martaga ortdi. Viloyatdagi tarixiy obidalar hamda mintaqaning turistik imkoniyatlari haqida ma'lumot beruvchi reklama bukletlari, broshyuralari hamda o'zbek, rus va ingliz tillarida reklama roliklari tayyorlandi. Shuningdek, dastur doirasida 2013-yilda bajarilishi rejalashtirilgan loyihalar to'liq amalga oshirildi. Jumladan 1,2 million dollar mablag' evaziga 3 ta loyiha (2 ta restoran va 1 ta ko'ngilochar markaz) ishga tushirildi. 2014-yilda 51,3 million dollar mablag' hisobiga 44 ta tadbir va loyihalar amalga oshirildi[10].

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2013-yil 1-noyabrda qarori viloyatda bu boradagi ishlarni yanada jadallashtirishga xizmat qildi. Mazkur dastur doirasida 167 ta tadbir va loyihani amalga oshirish uchun 109 million AQSh dollariga yaqin investitsiya o'zlashtirilishi ko'zda tutilgan. Shundan 48,7 million dollari korxona va tashkilotlarning o'z mablag'lari, 6 million dollari xorijiy investitsiyalar, 2 million dollari grant va 15 million dollarlik qismi davlat byudjeti hissasiga to'g'ri keldi. Bundan tashqari, tijorat banklari tomonidan 37,1 million dollar miqdorida kredit mablag'lari ajratildi. Belgilangan chora-tadbirlar asosida viloyat hududidagi 43 ta tarixiy-madaniy obyektlar qayta tiklandi, 24 ta mehmonxona yangidan qurilib, 5 tasi qayta ta'mirlandi[43].

2015-yil davomida viloyatdagi obidalarda 11,5 milliard so'mlikdan ortiq restavratsiya va konservatsiya ishlari amalga oshirildi. Buning natijasida Shahrisabzdagi Oqsaroy, Doruttilovat, Dorus-saodat, Chorsu majmualari, Chubin, Abdushukur Og'olik madrasalari, Malik Ajdar, Qunduzak masjidlari, o'rta asr hammomi, qadimiy qal'a devori, Samarqand

darvozasi, Qarshi tumanidagi Imom Mu'in an-Nasafiy, Xalvoniy, Kasbi tumanidagi Sulton Mir Haydar ziyoratgohlari qayta chiroy ochdi. Shuningdek, 2016–2017-yillarda ham bu ishlar izchil davom ettirilishi va buning uchun 5 milliard so'mdan ortiq mablag' sarflanishi ko'zda tutildi[5].

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2016-yil O'zbekiston Respublikasiga 2,027 mln kishi tashrif buyurgan bo'lsa, 2017-yil O'zbekistonda ziyorat turizmini tashkil etish va rivojlantirish uchun dastlab Malayziya, Indoneziya va Singapur mamlakatlaridan respublikamiz muqaddas qadamjolariga ziyorat turizmi yo'nalishida sayyohlarni jalb qilish bo'yicha ishlar faollashtirilib, vizasiz rejim joriy qilindi va qo'shimcha charter reyslar tashkil etildi[38].

Aytish mumkinki, 2016–2018-yillar davomida, bu sohada qabul qilingan qonunlarning ijrosini Qashqadaryo viloyati raqamlarida kuzatsak, hududda 1043 ta arxeologik, 208 ta me'moriy, 27 ta diqqatga sazovor joy, 43 ta monumental jami 1321 ta moddiy-madaniy meros obyektlari sifatida 50 ta joylashtirish vositalari (2646 o'rin), 100 tadan ortiq milliy va yevropa taomlari tayyorlaydigan restoran hamda milliy uslubdagi choyxonalar, 18 ta turoperatorlik subyektlari faoliyati tashkil etildi. Shu bilan birga, 17 ta turistik sinfga mansub avtotransport vositalari, 43 nafar tarjimon sayyohlarga xizmat ko'rsatdi. 2018-yilning yanvar-noyabr oylarida viloyatga jami 1,4 mln turistlar tashrif buyurgan bo'lib, shundan 62,7 ming nafari xorijiy sayyohlarni tashkil etdi. Xorijlik sayyohlar soni ikki barobarga oshgan. Sayyohlarning asosiy qismini Yevropa (46,4% – Italiya, Fransiya, Germaniya, Ispaniya, Buyuk Britaniya), qo'shni mamlakatlar (27,4%), Janubi-Sharqiy Osiyo mamlakatlari (12,6%) fuqarolari tashkil etdi[11].

O'zbekistondagi 180 dan ortiq xalqaro sayyohlik yo'nalishlarining 140 dan ziyodi aynan tarixiy-madaniy meros obyektlari bilan bog'liq. Shuning uchun keyingi yillarda madaniy meros obyektlarini ta'mirlash va restavratsiya qilish ishlariga ajratilayotgan mablag'lar sezilarli darajada oshirildi. Respublika byudjeti hisobidan 2016-yili 67 ta

madaniy meros obyektlarida 22831,062 mln so'mlik, 2017-yili 45 ta madaniy meros obyektlarida 28848,1 mln so'mlik, 2018-yili 72 ta madaniy meros obyektlarida 47569,5 mln so'mlik ta'mirlash-tiklash ishlari bajarildi. 2019-yilda esa bu ishlarga 67 mlrd so'm mablag' ajratildi[33:18].

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev tomonidan yoshlar tafakkurini ma'rifat asosida shakllantirish va tarbiyalash yuzasidan, "dinimiz tarixi, buyuk allomalar va aziz-avliyolarimiz merosini o'rganish va targ'ib etish, yurtimizni, uning o'ziga xos tarixi, madaniyati, ulug' olim-u ulamolarini, bebaho ma'naviy merosimizni to'liq o'rganish" vazifasining kun tartibiga qo'yilishi tadqiqotchilar oldiga yangi ilmiy izlanishlarni boshlab berdi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 7-fevraldagi "Ichki turizmni jadal rivojlantirishni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3514-sonli qarori hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 13-14-dekabr kunlari Qashqadaryo viloyatiga tashriflari vaqtida, Shahrisabz shahrini festivallar shahriga aylantirish bo'yicha berilgan topshiriqlari ijrosini ta'minlash maqsadida Shahrisabz shahri va unga yaqin hududlarda bo'lib o'tadigan festivallar ro'yxati shakllantirildi va yil mobaynida turli festival, seminar, konferensiyalar tashkil etildi[23].

Qashqadaryo viloyati hududlarida turizmni rivojlantirish uchun ulkan imkoniyatlar mavjud. Shularni hisobga olgan holda, 2017-2018-yillarda Qashqadaryo viloyatida turizm sohasini kompleks rivojlantirish dasturi ishlab chiqildi. Hududning yirik turizm salohiyatidan samarali foydalanish maqsadida 2017-yilda 12 ta tarixiy-madaniy obyektlarni qayta tiklash va ta'mirlash, turizm infratuzilmasini rivojlantirish, mehmonxona, restoranlar tashkil etish, xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilash, madaniy meros obyektlarini restavratsiya qilish amalga oshirildi[34].

Qashqadaryo viloyati va Shahrisabz shahrining turistik xaritalari, turistik buklet, flayer va kitobchalar nashr etilib, axborot markazlari orqali bepul tarqatilishi yo'lga qo'yildi. Sayyohlarni jalb qilish va ularning

bo'sh vaqtlarini maroqli o'tkazish maqsadida 2018-yilning o'zida Amir Temur tavalludini har yili an'anaviy shaklda nishonlab borish ta'minlandi[44:229].

2018-yil 6-10-sentyabr kunlari Shahrisabz shahrida "Xalqaro maqom san'ati anjumani" tashkil etildi. Anjuman doirasida hunarmandlar festivali, folklor guruhlari konkursleri yuqori darajada o'tkazildi[11]. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 13-14-dekabr kunlari Qashqadaryo viloyatiga tashrifi davomida, Qashqadaryo viloyati Turizmni rivojlantirish hududiy boshqarmasi tomonidan 8-9-fevral kunlari yetakchi tur operatorlar, ommaviy axborot vositalari va blogerlarni Qashqadaryo viloyatining turizm salohiyati bilan tanishtirish maqsadida "Info-Tour" tashkil etildi [42].

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31-martdagi "O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi huzuridagi Madaniy meros departamenti faoliyatini tashkil etish hamda moddiy-madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanishga oid ayrim normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida"gi 265-sonli qarorining 33-bandida "YUNESKOning Umumjahon merosi ro'yxatiga kiritilgan hududlarning (obyektlarning) shaharsozlik normalari va qoidalari talablari maxsus vakolatli organ bilan kelishishi belgilab qo'yildi. Shu jihatdan, "O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi huzuridagi madaniy meros departamenti faoliyatini tashkil etish hamda moddiy-madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanishga oid ayrim normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida"gi qaror qabul qilindi [26].

2019-yilning 1-fevralidan 76 ta mamlakat fuqarolari 30 kunlik muddat bilan O'zbekistonga vizasiz kirishi mumkin bo'ldi [37:368-374]. 2019-yilda Qashqadaryo viloyatida turizm sohasini rivojlantirish bo'yicha ustuvor vazifalar sifatida Shahrisabz shahrida respublika bo'ylab faoliyat olib borayotgan san'at vakillari orasida "Maqom anjumani" hamda turli yangi zamonaviy ko'rinishdagi festivallarni tashkil etgan holda Shahrisabz shahrini Festivallar shahriga

aylantirish, Kitob tumanidagi Xo'ja Imkonagi ziyoratgohi, Mirishkor tumani Jenov qishlog'idagi Isoq Ota majmuasi, G'uzor tumani G'uzor shahridagi Musofir Ota ziyoratgohi va boshqa turizm obyektlariga olib boruvchi jami 83 km yo'l va yo'lbo'yi infratuzilma Investitsiya dasturiga kiritildi.

Samarqandda o'tkazilayotgan "Sharq taronalari", Shahrisabzda "Maqom", Marg'ilonda xalqaro folklor, turli yillarda tashkil etilgan "Asrlar sadosi" kabi festivallar orqali nafaqat musiqa san'ati, balki O'zbekistondagi tarixiy-madaniy meros durdonalari ham xalqaro miqyosda keng targ'ib qilinmoqda. Xuddi shunday tadbirlardan yana biri – "Xalqaro hunarmandchilik" festivali O'zbekiston Respublikasi Prezidentining maxsus qaroriga binoan[14], 2019-yilning 10–15-sentyabrda Qo'qon shahrida o'tkazildi. Festivalda 80 ga yaqin mamlakatdan mohir hunarmandlar ishtirok etdilar[41]. Ana shunday madaniy-ma'rifiy tadbirlar respublikamizning tarixiy-madaniy yodgorliklarini xalqaro miqyosda targ'ib etilishining eng samarali vositalardan biri hisoblanadi.

Turizm salohiyati va infratuzilmasini yanada rivojlantirish maqsadida 2019–2020-yillarda qiymati 299,3 mlrd. so'm bo'lgan 72 ta loyihalar amalga oshirilib, 944 ta yangi ish o'rinlari yaratildi. Jumladan, 15 ta mehmonxona, 40 ta mehmon uylari, o'tov uylar va dam olish uylarini tashkil etish loyihalari, 4 ta aholi dam olish maskanlarini barpo etish loyihalari; transport infratuzilma sohasini rivojlantirish bo'yicha 7 ta turizm toifasidagi transport vositalarini xarid qilish; yo'l bo'yi infratuzilma obyektlarini barpo etish loyihalari bo'yicha mehmonxona, avtoturargoh, savdo rastalari barpo etish loyihalari amalga oshirildi[10].

Ma'lumki, Prezidentimizning 2018-yil 19-dekabrda "Moddiy madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish sohasidagi faoliyatni tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori asosida Madaniyat vazirligi huzurida Madaniy meros departamenti va hududlarda uning boshqarmalari tashkil etilgan. Shuningdek,

2019–2021-yillarda moddiy madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish, asrash, ilmiy tadqiq etish, targ'ib qilish va ulardan oqilona foydalanishni tubdan takomillashtirish bo'yicha "yo'l xaritasi" ham tasdiqlangan[2].

Prezident farmoni asosida 2019–2025-yillarda O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish Konsepsiyasi tasdiqlandi. Uning ijrosi orqali O'zbekistonga tashrif buyuradigan xorijiy turistlar sonini 4,8 milliondan 9 milliongacha, turizm xizmatlari eksportini 951 million AQSh dollaridan 2,2 milliard AQSh dollarigacha, mehmonxonalar va shu kabi joylashtirish vositalari sonini 910 tadan 2994 taga, turoperatorlar sonini 957 nafardan 1676 nafarga oshirish belgilangan [39].

Prezident qarori bilan tasdiqlangan 2022–2023-yillarda davlat muzeylarida tashkil etiladigan qo'shimcha xizmatlarning manzilli rejasiga muvofiq, "Shahrisabz" davlat muzey-qo'riqxonasida 2023-yilda me'morchilikka oid ashyolarni tiklashga ixtisoslashtirilgan restavratsiya laboratoriyasi ham ochiladi. Qaror bilan tasdiqlangan maqsadli ko'rsatkichlarga muvofiq, 2022–2026-yillar davomida muzey-qo'riqxonamizda har yili 10 tadan, jami 50 ta noyob muzey ashyolari va kolleksiyalarining replikasi nusxalarini tayyorlash va ularni realizatsiya qilish mo'ljallangan [20].

Xullas, Sovet davrida madaniy meros obidalarini muhofaza qilish va ta'mirlash ishlari olib borilsa-da, ularning aksariyati qarovsiz holatga tushib qolgan edi. Mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab tarixiy-madaniy merosni asrash, saqlash va targ'ib qilish ishlari izchil olib borilib, bu ishlarning huquqiy asosi mustahkamlandi. Tarixiy yodgorliklarni ta'mirlash va saqlash ishlari davlat tomonidan qo'llab-quvvatlandi. Bunda mahalliy va xorijiy tajribalardan foydalanildi. Bundan tashqari tarixiy-madaniy yodgorliklarda turizm sohasini rivojlantirish bo'yicha ham salmoqli ishlar olib borildi.

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION). Ma'lumki, har bir xalqning o'z tarixi va o'ziga xos madaniyati bor. Shular qatorida ham o'tgan asrlar mobaynida o'zidan ulkan tarixiy meros qoldirgan o'zbek xalqi

ham bor. O'rta asrlar davrida Markaziy Osiyoda ilm-fanning yuqori darajada rivojlanishi moddiy madaniyat taraqqiyotiga o'zining ta'sirini ko'rsatdi. Jumladan, bu davrda ko'plab madrasa, masjid, xonaqoh, maqbara va shu kabi boshqa ko'plab obidalar bunyod etilgan. Keyingi davrda mustamlakachilik asoratiga tushilishi natijasida bu merosga bo'lgan munosabat o'zgardi.

Mustaqillikning dastlabki yillaridan

boshlab tarixiy merosni tiklash, o'rganish va targ'ib qilish bo'yicha amaliy ishlar olib borildi. Bunda dastlab sohani rivojlantirishning huquqiy asoslari yaratildi. Buxoro, Samarqand, Xiva, Shahrisabz, Qarshi shaharlarining yubiley tantanalari munosabati bilan ularning hududida joylashgan tarixiy-madaniy yodgorliklar ta'mirlandi. Shu bilan bir qatorda ushbu boy madaniy yodgorliklar respublika hududida turizm sohasini rivojlantirishda muhim omil bo'ldi.

ADABIYOT VA MANBALAR RO'YXATI

(ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА /

REFERENCES):

1. Abriyev R. Mustaqillik yillari O'zbekistonda tarixiy-me'moriy obidalarni ta'mirlash va qayta tiklash tarixi (Zarafshon vohasi misolida). Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – T., 2018. – B. 16.
2. Bozorova Sh. Ta'mirga muhtoj sardoba. // Qashqadaryo, 2020-yil 25-fevral.
3. Жалилов О.З. Проблемы и перспективы развития историко-культурного туризма в Узбекистане (1991–2010 гг.). Автореф. дисс...канд. ист. наук. – Ташкент, 2011. – Б. 4.
4. Жаҳон Туризм Ташкилоти Бош Ассамблеясининг Бали шаҳрида (Индонезия) бўлиб ўтган мажлиси, 1993-йил, X сессия. Манба: Основополагающие документы ЮНВТО. Том 1. Февраль, 2016. – С. 19-21.
5. Joniimov B. Buyuk xalqimizning bebaho mulki. // Qashqadaryo, 2016-yil 16-aprel.
6. Joniimov B. Turizmni rivojlantirish dasturi: ishlar qizg'in davom etmoqda. // Qashqadaryo, 2014-yil 6-may.
7. Joniimov B. Xalqimizning bebaho mulki. // Qashqadaryo, 2015-yil 18-aprel.
8. Karimov I.A. "Tarixiy xotira va inson omili – buyuk kelajagimizning garovidir" risolasini o'rganish bo'yicha o'quv qo'llanma. – Toshkent, 2012. – B. 89-90.
9. Qadimgi Kesh-Shahrisabz tarixidan lavhalar. – Toshkent: Sharq, 1998.
10. Qashqadaryo viloyati Madaniy meros boshqarmasi tomonidan bajarilgan ishlar yuzasidan ma'lumotlar. // Qashqadaryo viloyati madaniy meros boshqarmasi ma'lumoti, 2022-yil.
11. Qashqadaryo viloyatining mavjud turistik salohiyati va sohani rivojlantirishning ustuvor vazifalari to'g'risida tezislari. // Qashqadaryo viloyati madaniy meros boshqarmasi ma'lumoti, 2022-yil.
12. Qashqadaryo, 1999-yil 7-avgust.
13. Qodirova T.F., Mamatmusayev T.Sh. Temuriylar davridagi shaharlarning arxitekturaviy-rejaviy tuzilishi. // Arxitektura, qurilish, dizayn. – Toshkent, 2009. – №3-4.
14. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 28.11.2018-yil, 09/18/960/2236-son.
15. Латипов Д.В. Проблемы развития градостроительства Республики Узбекистан в условиях формирования рыночных отношений. // Архитектура и строительство Узбекистана, 2000. – № 2-3.
16. Lex.uz.
17. Madaniy merosga boy o'lka. // Qashqadaryo haqiqati, 1992-yil 13-oktyabr.
18. Mamatmusayev T.Sh. Ta'mirlash mashg'ulotlarida kompyuterdan foydalanish: Darslik. Arxitektura yodgorliklarini ta'mirlash. – Toshkent, 2009.
19. Manzurova N. O'zbekistonning sayyohlik salohiyati Yaponiyada namoyish etilmoqda. // Qashqadaryo, 2015-yil 29-sentyabr.

20. Nizomov T. Shahrisabzda restavratsiya laboratoriyasi ochiladi. // Qashqadaryo, 2022-yil 9-iyun.
21. O‘z MA, M-1-fond, 1-ro‘yxat, 9-ish, 14-varaq.
22. O‘z MA, M-7-fond, 1-ro‘yxat, 61-ish, 162-varaq.
23. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti hamda Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlangan qaror va farmonlar ijrosi yuzasidan Qashqadaryo viloyatining turizm sohasida erishilgan natijalar to‘g‘risida ma’lumot. // Qashqadaryo viloyati madaniy meros boshqarmasi ma’lumoti, 2022-yil 14-mart.
24. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekturizm” MKni tashkil etish to‘g‘risida”gi PF-447-sonli farmoni. // Xalq so‘zi, 1992-yil 27-iyul.
25. O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2002-y., 14-son, 113-modda.
26. O‘zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi huzuridagi madaniy meros departamenti faoliyatini tashkil etish hamda moddiy madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanishga oid ayrim normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to‘g‘risida qarori. <https://ex.uz/docs/4262171>.
27. O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari milliy bazasi ma’lumoti.
28. O‘zA. Samarqandda jahon sayyohlik forumi. // Qashqadaryo, 2014-yil 4-oktyabr.
29. Подъяпольский С.С., Бессонов Г.Б., Беляев Л.А., Постникова Т.М. Реставрация памятников архитектуры. – Москва: Стройиздат, 1988.
30. Po‘latov X., O‘ralov A. Arxitektura yodgorliklarini ta’irlash va qayta qurish. – Toshkent: TAQI, 2002.
31. Primova Z. Yillar o‘tsa-da unutilmaydi. // Kesh, 2014-yil 14-oktyabr.
32. Пугаченкова Г.А. Шедевры Средней Азии. – Ташкент: Издательство литературы и искусства имени Гафура Гуляма, 1986.
33. Rasulov M. O‘zbekistonda tarixiy va madaniy yodgorliklarning ahvoli hamda ularga bo‘lgan munosabatning transformatsiyasi (1980–2019 yy.). Tarix fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – T., 2020. – B. 18.
34. Ro‘ziyev Z. Qashqadaryo: Istiqloq nuridan yashnagan voha. // Qashqadaryo, 2017-yil 10-avgust.
35. Ruziyeva D.I. Ways of development and promoting of cultural tourism in Uzbekistan. // Economics and management: theory and practice: Collection of scientific articles. Vol. 2. — VerlagSWGimexGmbH, Nürnberg, Deutschland, 2014. — Pp. 99-102.
36. Savriyev J. Navoiy viloyati tarixiy yodgorliklari ta’irlanishining asosiy yo‘nalishlari (1991–2020-yillar). Tarix fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. – Buxoro, 2020. – B. 21-22.
37. Sayfutdinov Sh.S. O‘zbekistonda ziyorat turizmini rivojlantirishning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlari. // Elektron manba: www.tsue.uz. – S. 368-374.
38. Sayfutdinov Sh.S. Xalqaro turizm: tajriba va amaliyot. – Toshkent: TDIU, 2017. – B. 39-50.
39. Shoimardonov B. Turist o‘zida ijobiy taassurot qoldirmagan joyga qayta keladimi? // Qashqadaryo, 2019-yil 30-aprel.
40. Umarova I. Samarqand nufuzli anjuman mezboni. // Qashqadaryo, 2014-yil 6-sentyabr.
41. uzbektourism.uz.
42. Xalq so‘zi gazetasi, 2019-yil 31-avgust.
43. Xo‘jayorov O‘. Karvon qaytdi Ipak yo‘liga. // Qashqadaryo, 2015-yil 21-mart.
44. Жўраева С. Ўзбекистоннинг жанубий худудларидаги зиёратгоҳлар тарихи ва уларнинг маҳаллий аҳоли ҳаётида тутган ўрни. Монография. –Тошкент: “Ўзкитоб савдо наشريёт-матбаа ижодий уйи”, 2021. – Б. 229.